

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1940.

Första kammaren.

Nr 21.

Torsdagen den 19 december.

Kammaren sammanträdde kl. 2 e. m.

Anmäldes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förlagskapital för inköp av förnödenheter m. m.;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till torvberedning å vissa staten tillhöriga mossar;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vissa arvoden m. m.;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ekonomiskt stöd åt den som lidit förlust i anledning av vissa åtgärder som vidtagits för militära ändamål;

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till förmalningsersättningar;

nr 91, angående kristillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lärares avlönings- och anställningsförhållanden under tid, då undervisningen inställes eller begränsas på grund av vid krig eller krigsfara vidtagna anordningar eller till följd av bränslebrist eller av annan dylik orsak, m. m.;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens tecknande av aktier i Aktiebolaget Träkolsbriketter;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en lånefond för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avtal rörande leverans av flygmateriel till staten;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anläggningar för utnyttjande av vissa staten tillhöriga malmfyndigheter m. m.;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten vid försvarsväsendet;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ytterligare förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget;

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av vedproduktionen;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående för skilda ändamål å drift- och kapitalbudgeten äskade anslag, hänförliga till tilläggsstat I för budgetåret 1940/41; samt

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till importörer och exportörer för vissa krigsförluster.

*Ang. vissa
statliga kris-
organs sam-
mansättning
m. m.*

Ordet lämnades till hans excellens herr statsministern **Hansson**, som meddelat sin avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Linderots interpellation angående vissa statliga krisorgans sammansättning m. m. och nu yttrade: Herr talman! Herr Linderot har i sin interpellation frågat, om regeringen anser en förändring av krisorganens sammansättning och arbetsmetoder behöfelig. I motiveringen till sina frågor har interpellanten framställt vissa anmärkningar. I vad dessa avse vidtagna regleringsåtgärder synas de icke motivera en diskussion om arbetsmetoderna. Beträffande krisorganens sammansättning gå anmärkningarna i huvudsak ut på, att arbetare- och konsumentgrupperna skulle vara underrepresenterade i kommissionerna i jämförelse med företagaregrupperna.

Vid sammansättningen av krisorganen har man i första hand utgått ifrån att dessas ledamöter borde vara i verklig mening sakkunniga på respektive områden och äga möjlighet att ägna hela sin tid åt det dagliga arbetet inom respektive kommissioner och nämnder, medan ledamöterna av de olika kommissionernas råd skulle äga erfarenhet av och representera olika grenar av produktion, varuförmedling och konsumtion.

I fråga om arbetargruppernas representation vill jag påpeka, att Landsorganisationen har en representant i såväl industrikommissionen och bränslekommissionen som i priskontrollnämndens råd. I industrikommissionens råd sitta vidare tre fackförbundsordförande och i bränslekommissionens råd likaledes tre.

Att utskilja dem, som skola betraktas såsom representanter för konsumenterna, är knappast möjligt — alla äro ju konsumenter. Jag inskränker mig i denna punkt till att framhålla följande. Av livsmedelskommissionens ledamöter representerar en landets största konsumentorganisation och en annan husmödrarna. I kommissionens råd sitta dessutom ytterligare fem husmödrar. Vid sammanträden inom livsmedelskommissionens konsumtionsavdelning, vilken närmast har med ransoneringsfrågorna att göra, deltaga sålunda icke mindre än sex representanter för större och mindre hushåll. I industrikommissionens råd finnes också en företrädare för husmödrarna, i bränslekommissionens råd tre och i priskontrollnämndens råd likaledes tre.

Någon förändring av krisorganens sammansättning och arbetsmetoder överväges icke.

Herr Linderot: Herr talman! Då jag på övligt sätt tackar för svaret, vill jag tillägga, att jag faktiskt är tacksam för det klara besked, som herr statsministern i svaret har givit på de frågor jag har framställt. Avsikten med interpellationen var ju, att riksdagen från regeringen skulle få en översikt över krisförvaltningen och få tillfälle att i den form, som en interpellation ger möjlighet till, säga några ord om vad riksdagen till äventyrs kunde mena om krisförvaltningen och eventuella brister i densamma. Att svaret på interpellationen har avgivits först sedan riksdagen tagit julferier, betraktar jag som ett uttryck för att regeringen i varje fall för närvarande icke anser det vara nödvändigt att någon debatt om dessa spörsmål förekommer i riksdagen.

Jag sluter mig också därtill av innehållet i det svar, som statsministern här har avgivit på regeringens vägnar, ty svaret innehåller ju kort och gott att förhållandena i fråga om statens krisförvaltning i allmänhet lika väl som sammansättningen av krisorganen äro tillfredsställande och inte ge anledning till anmärkningar. Då har ju självklart heller inte regeringen någon anledning att ge tillfälle till en debatt i frågan, medan riksdagen är samlad, utan man kan naturligtvis lika gärna lämna svaret sedan riksdagsmännen ha rest för att fira jul.

Jag vill emellertid säga ännu ett par ord om innehållet i svaret. Det är alldeles klart att dessa krisorgan för närvarande, och för framtiden i högre

Ang. vissa statliga krisorgans sammansättning m. m. (Forts.)
grad än nu, spela en oerhört viktig roll för folkhushållningen i allmänhet. Inte bara för statsmakternas bekymmer i den svåra tid som vi genomleva ha dessa organ alltså en betydelse, utan de ha ju numera betydelse och få det i än högre grad för praktiskt taget varje enskild medborgare i landet.

Jag förstår mycket väl att inte riksdagen i sin helhet kan diskutera detaljer rörande arbetsmetoderna i krisorganen. Det ligger ju alldeles utanför de praktiska arbetsmöjligheterna för riksdagen. Det är alldeles klart att riksdagen måste överlämna åt regeringen att efter regeringens egna synpunkter och erfarenheter dirigera krisorganens arbete. Jag ger sålunda inte uttryck åt någon opraktisk och verklighetsfrämmande uppfattning om att riksdagen skulle kunna ingripa i detalj beträffande krisorganen och allt vad därtill hörer, utan det var bara min mening med interpellationen att riksdagen från regeringens sida skulle få en översikt, så att riksdagen så att säga bleve litet mera sakkunnig i dessa spörsmål än vad den kan bli genom att bara följa informationerna i tryck från de olika nämnderna. Den enskilde riksdagsmannen har ju absolut icke de möjligheter som regeringen har att skaffa sig en översikt över allt detta, och alldeles bortsett från varje partipolitisk inställning antog jag att det kunde vara av intresse att riksdagen hade beretts tillfälle att få en sådan översikt.

Nu säger statsministern i sitt svar, att vägledande för regeringen har varit att man måste ha verkligt sakkunniga på respektive områden. Det har varit det avgörande vid tillsättandet av de olika ledamöterna i krisorganen. Det är ju alldeles självklart att det måste finnas sakkunskap, men det är inte egentligen frågan om sakkunskap, som härvidlag har varit i mina tankar. Det är ju en så självklar sak, att den behöver man aldrig diskutera. En fråga är emellertid, huruvida denna sakkunskap i vissa fall inte skulle kunna representeras av andra på ett bättre sätt än av dem som för närvarande sitta i de olika krisorganen. Detta är härvidlag huvudfrågan rörande sammansättning respektive sakkunskap i krisorganen. Det är, för att ta ett exempel, ganska klart att folkhushållningsministern icke inför första kammaren hade behövt deklarerat, att regeringen felbedömt frågan om margarinet i höstas, om man, innan dispositionerna i margarinfrågan vidtogos, hade talat med en eller två husmödrar från några arbetarfamiljer i Stockholm utrustade med vanligt sunt bondförstånd. Om så skett, skulle inte den deklARATIONEN från folkhushållningsministern ha behövt ifrågakomma, ty då hade icke dessa dispositioner i fråga om margarinet vidtagits och inga sådana där ändringar hade behövt ske, som medförde att folket förlorade en viss del av förtroendet för kompetensen i dessa viktiga och avgörande krisorgan.

Jag vill emellertid inte ta upp en diskussion om några sådana detaljer. Jag har också i min interpellation antytt, att det skulle vara löjligt att förutsätta att det skulle kunna göras en sådan väldig omställning till krishushållning utan att det skulle begås en massa misstag. Vem man än tillsätter i dessa organ, som mycket hastigt skola sätta sig in i synnerligen invecklade problem och mycket hastigt vidtaga dispositioner, så är det givet att misstag komma att begås.

Jag har emellertid en sak till att anmärka, och det är det allra väsentligaste i min interpellation. Det gäller nämligen den — jag vet inte hur jag skall formulera det — ur social synpunkt ensidiga sammansättning, som dessa krisorgan ha fått. Ingen skall påstå, att all sakkunskap i fråga om krisförvaltning, i fråga om t. ex. ransonering av varor, i fråga om alla dessa olika komplex som nu ligga under hela krisförvaltningen — ingen skall kunna påstå, att all sakkunskap därvidlag och allt det förstånd som behövs är representerat inom det svenska folket endast av de här sjuttio, åttio direktörerna och

Ang. vissa stalliga krisorgans sammansättning m. m. (Forts.)
generaldirektörerna, som sitta i de viktigaste organen, eller av alla dessa officerare och ämbetsmän o. s. v. Det är ju alldeles klart att det finnes sakkunskap och förstånd i dessa krisfrågor inom andra befolkningsskikt. När herr statsministern i sitt svar påpekar att det finnes sex husmödrar i livsmedelskommissionen och dess råd, är det ju precis vad jag själv i interpellationen har framhållit, men jag påpekade att just den sakkunskap, som representeras av arbetarhemmens finansministrar, som någon i andra kammaren härom dagen kallade husmödrarna, speciellt i livsmedelskommissionens angelägenheter, nog borde vara företrädd på ett helt annat sätt. Herr statsministern vände ju så att säga min uppställning upp och ned. Jag började med de sjuttio direktörerna och majorerna och kaptenerna och generalerna och allt vad de nu äro, som sitta i dessa kommissioner, och slutade med dessa fåtaliga representanter för vad jag kallade de breda konsumentmassorna. Herr statsministern tog och vände det upp och ned och anförde just bara den där lilla svansen inom hela denna krisorganisation av några enstaka husmödrar. Jag skall sedan icke alls gå in på någon diskussion om dessas kompetens. Överhuvud taget har jag inte underkänt kompetensen hos någon av alla dessa som sitta i kommissionerna — det har jag absolut inte sakkunskap till att kunna göra — utan jag har bara sett på denna ensidiga sociala sammansättning. Jag föreställer mig, att här uppstår för regeringen själv så småningom en svårighet, då dessa krisorgan alltmera komma att få en avgörande ekonomisk betydelse, som omedelbart påverkar också landets inre politik. De komma att få en sådan avgörande betydelse, att jag tänker mig att regeringen själv kommer att få vissa svårigheter, när de större företagen, de avgörande storkapitalistiska grupperna inom landets kapitalistiska näringsliv spela en så oerhörd dominerande roll inom alla dessa krisorgan. Det är inte i avsikt att bereda regeringen några svårigheter i hela denna väldiga krisförvaltning som jag framställt min interpellation, utan jag trodde i min enfald att jag möjligen skulle kunna hjälpa till att rikta uppmärksamheten på några synnerligen beaktansvärda ting i dessa spörsmål. Regeringen har emellertid svarat, att det är bra som det är och att ingen som helst förändring i detta hänseende överväges, varför jag alltså varit ute och handlat i fåvitsko.

Emellertid kan det ju tänkas, att man kan finna någon form, när riksdagen verkligen är samlad, exempelvis genom en motion eller på annat sätt vid lagtiman, för att ändå få en viss diskussion i denna fråga till stånd inom riksdagen. Jag tror att demokratin gör en inkompetensförklaring, om man förklarar att hela denna krisförvaltning med alla dess väldiga komplex och med de hundratals och tusentals människor, som skola sköta nästan de viktigaste angelägenheter för folkförsörjningen som tänkas kan, inte skulle kunna rekryteras annat än ifrån, jag höll på att säga, nästan den exklusiva överklassen i landet. Det är en inkompetensförklaring från demokratis sida. Jag tycker det borde vara angeläget för regeringen att något litet mer intressera sig för detta än vad som har varit fallet vid besvarandet av denna min interpellation. Det är ju givet att det kan bli ett sådant grepp från de stora företagarnas sida över alla de angelägenheter, som exempelvis industrikommissionen handlägger, att det för regeringen och för näringslivet kan uppstå rätt stora svårigheter genom att det privata kapitalintresset kommer att manövrera med statens egna krisorgan på ett sätt, som vederbörande kanske anse vara riktigt och förmanligt både för regeringen och svenska folket, men som från de breda massornas synpunkter och även från regeringens egna synpunkter kan vara synnerligen ofördelaktigt. Jag hade därför som sagt, med betraktande av detta som en huvudsynpunkt, väntat att regeringen skulle ha givit uttryck åt en annan mening än som i detta fall har skett.

Ang. vissa statliga krisorgans sammansättning m. m. (Forts.)

Jag nöjer mig med dessa kommentarer till det svar, som herr statsministern haft vänligheten avgiva, och jag förmodar att det kommer att ges tillfälle att återkomma till dessa spörsmål, då de kunna få en mera fruktbarande behandling från riksdagens sida än i denna interpellationsdebatt.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är endast på ett par punkter som jag vill ge en replik. Det gäller först tidpunkten för avgivandet av svaret och de reflexioner, som interpellanten knöt till frågan om regeringens villighet att bereda tillfälle till en diskussion. Jag vill i detta avseende påpeka, att krisorganen tillsattes för över ett år sedan. Herr Linderot har hela tiden suttit i kammaren, han har haft möjligheter att ta upp frågan vid våra remissdebatter, han har haft ett helt år för att göra frågor och framställa interpellationer. Det förefaller mig som om det hade varit ganska rimligt, om han varit så angelägen om en debatt inför den samlade riksdagen, att han framställt sin fråga något tidigare än en av de sista dagarna i november, alltså vid en tidpunkt då både regeringen och riksdagen på grund av slutspurten här ha varit särskilt belastade.

Beträffande frågan om sammansättningen vill jag utöver vad jag redan har sagt göra det påpekandet, att den sammanställning som interpellanten har gjort är fullkomligt missvisande. Han har i sin uppräknings inte bara tagit med ledamöterna i kommissionerna och råden, utan även tagit med över ett sjuttiootal för särskilda uppgifter tillkallade sakkunniga och dessutom hela raden av chefstjänstemän, d. v. s. den arbetspersonal som kommissionerna ha till sitt förfogande. Om man gör sammanställningen efter kommissionernas egentliga sammansättning och rådens sammansättning, så blir säkerligen intrycket ett annat. Men överhuvud taget tvivlar jag på att det är en riktig metod att försöka bedöma kommissionernas ledamöter efter titlarna. Jag antar, att herr Linderot inte på grund av sin dubbeltitel redaktör-riksdagsman anser sig vara inkompetent att bedöma dessa frågor ur de breda lagrens synpunkt, och det kan ju till och med hända att den, som har en finare titel, på det området är mera kompetent än herr Linderot. Vill man här komma till ett riktigt bedömande, får man ju gå till en helt annan undersökning om vederbörande personer och vilka förutsättningar de ha, men inte bara stirra sig blind på en titel. Naturligtvis kunde det i dessa organ ha satts in personer, som ur social synpunkt gjort representationen mycket fylligare, men våra kommissioner ha ju tillsatts för att vara arbetande organ och icke diskuterande organ. Därför har man vid sidan av kommissionerna satt råd, men även råden måste ju ha en så begränsad sammansättning, att i frågor där snabba avgöranden måst träffas man icke riskerar att på grund av församlingarnas storlek vederbörande förlora sig i ändlösa diskussioner, som tynga själva arbetet. För min del kan jag inte se annat än att alla synpunkter här ha möjlighet att komma fram.

Herr Linderot har som exempel på misstag talat om margarinet, men detta exempel var ju i så måtto olyckligt, att det inte egentligen var kommissionens misstag utan regeringens, eftersom regeringen på den punkten gick ifrån kommissionens förslag.

Herr Linderot: Bara en liten replik rörande frågan om att jag skulle ha givit en missvisande framställning om sammansättningen. Jag har ju från de officiella handlingarna tagit ut det som står under rubriken ledamöter i respektive kommissioner och råd, och de sakkunniga som sedan nämnas skulle man ju kunnat ha fört under en särskild rubrik. Men jag vill tillägga, att de som kallas tekniska sakkunniga och chefer ju äro de allra väsentligaste per-

Ang. vissa statliga krisorgans sammansättning m. m. (Forts.)
 sonligheterna i dessa krisorgan, och om jag på det sättet skulle göra en rubrik till, så förändrar det alltså på intet sätt det sakliga innehållet i min framställning. Jag tror att jag inte behöver upprepa vad jag förut sade rörande farhågorna att den sammansättning, som krisorganen ha, kommer så småningom, kanske förr än någon tror, att bereda statsmakterna ganska stora svårigheter.

*Ang. olyckan
 vid Armas-
 järvi.*

Enligt å föredragningslistan gjord anteckning hade herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet Sköld förklarat sig ämna vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens interpellation angående olyckan vid Armasjärvi.

Herr statsrådet **Bergquist**, som hos herr talmannen anmält, att herr statsrådet Sköld blivit förhindrad att nu infinna sig i kammaren, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Då statsrådet och chefen för försvarsdepartementet blivit förhindrad att nu närvara i kammaren ber jag att å hans vägnar få anföra följande:

Herr Lindhagen har till kommunikationsministern och försvarsministern framställt ett antal frågor som hava avseende å den nyligen inträffade fruktansvärda olyckshändelsen vid Armasjärvi, då så många människoliv gingo till spillo.

Interpellanten har i sin motivering till att frågorna framställts anført, att det syntes honom som om det inträffade borde ägnas tillbörlig uppmärksamhet även i riksdagen, ävensom framhållit önskvärdheten av att åtgärder vidtoges som kunde förebygga ett upprepande.

Innan jag ingår på att besvara de framställda frågorna vill jag erinra om att den förberedande utredningen av omständigheterna vid olyckan och dess orsaker först helt nyligen färdigställdes samt att vederbörande myndigheter därvid beslutat hänskjuta frågan till prövning av domstol. Det är uppenbart att jag redan på grund härav ej kan i riksdagen taga någon ställning till frågor, som kunna beröras av domstolsförfarandet. Med denna reservation vill jag, efter samråd med kommunikationsministern, besvara de framställda frågorna.

Till en början vill jag nämna vissa faktiska omständigheter: Ett kompani av en ingenjörbataljon låg förlagt vid sjön Armasjärvi i Norrbotten. Kompaniet skulle enligt uppgjort veckoprogram den 24 oktober 1940 i övningssyfte företaga en fältmarsch. Planen för marschen var uppgjord av kompanichefen: denna plan omfattade övningens art (marschträning, orientering m. m.) samt övningsområdet. Färjning ingick icke i planen. Ursprungligen hade det varit kompanichefens avsikt att själv leda marschen. För fullgörande av andra tjänstegöromål överlät han emellertid vid övningens början åt sin äldste plutonchef, löjtnanten i ingenjörtruppernas reserv B. Å. Swahn, att under marschen föra befälet över kompaniet. Detta blev under marschen försenat och löjtnant Swahn valde då att låta färja förbandet över sjön i stället för att, vilket måhända ursprungligen varit avsikten, låta det marschera runt sjön. Under färd med den första delen av kompaniet sjönk färjan, varvid 46 personer, däribland Swahn och två civila personer, omkommo.

I sitt första spörsmål har interpellanten ifrågasatt, huruvida ej någon högre utbildad och ansvarig bort föra befälet över en så stor styrka som ett kompani särskilt med hänsyn till att marschen gått genom ödebygder med primitiva kommunikationsförhållanden.

Denna fråga kan måhända anses delvis besvarad redan genom min förut lämnade upplysning, att kompaniet under marschen stod under befäl av en löjtnant och ej, såsom interpellanten utgått ifrån, av en fänrik. Några allmänna synpunkter må dock tilläggas. Reglementariska föreskrifter om att marsch skall

Ang. olyckan vid Armasjärvi. (Forts.)

ledas av personal i den eller den befälsställningen eller med viss utbildning skulle, om de uppställdes, sannolikt mera skada än gagna. Det ligger i sakens natur att vid bedömandet av vem som bör anförtros ett visst befäl — det må avse att leda en marsch eller något annat — det måste bero på vederbörandes omdöme huruvida den som erhåller uppdraget är kompetent härför eller ej. I och för sig är det ingalunda ovanligt att en dylik marsch ledes av en löjtnant. Många löjtnanter föra kompanier i dessa dagar. Nu ifrågavarande kompani hade för övrigt en löjtnant såsom chef.

Den andra frågan avser huruvida icke en förmodligen även av militära skäl betydelsefull väg runt sjön Armasjärvi omedelbart bör byggas. Interpellanten uppger att en dylik väganläggning för några år sedan planerats men icke kommit till utförande, enär en färjeförbindelse över sjön — som i stället inrättades — syntes billigare. Denna uppgift är såtillvida felaktig, att då arbetsplan år 1923 upprättades för väganläggning Ekfors—Niemis med färjeförbindelse över sjön Armasjärvi, något alternativ innefattande väganläggning runt sjön icke förelåg. År 1937 har emellertid en arbetsplan upprättats för en sådan omläggning av nämnda vägförbindelse, att färjan skulle ersättas med en väg runt sjöns södra ände. Att denna väganläggning icke redan utförts beror uteslutade därpå, att tillgängliga anslag ännu icke medgivit detta. Ur militär synpunkt torde sistnämnda väg, sedan vissa andra förbindelser numera färdigställt, vara av mindre betydelse.

I sitt tredje spörsmål har interpellanten, under erinran om att de omkomnas familjer genom insamlingar beretts viss ekonomisk hjälp och under framhållande av att sådan hjälp i första hand är en statsangelägenhet, frågat mig huruvida regeringen ämnar äska anslag för ändamålet. Till svar härå får jag erinra om att gällande bestämmelser tillförsäkra anhöriga till militär personal som omkommit under tjänstgöring rätt till livränta och begravningshjälp enligt vissa grunder för vilka jag här ej finner anledning redogöra. Huruvida dessa bestämmelser i förevarande fall äro tillfyllest kan icke ännu överblickas. Emellertid omkommo även tvenne civila personer. Jag vill, med hänsyn till att olyckan skedde under militära övningar, gärna medverka till att anhöriga till de omkomna civila personerna ej sättas i sämre situation än anhöriga till de värnpliktiga.

Den fjärde frågan lyder: »Det inträffade blottar med sannolikhet en angelägenhet av omfattande sikt. Våra vattensystem vid kusterna och inom landet kräva uppmärksamhet på vattenvägarnas trafikmöjligheter. Vad är det exempelvis för nytta med dyrbara befästningar och armeringar ute vid haven om öarna ej äro förbundna genom effektiva trafikförbindelser med fastlandet?»

Ha till förekommande av kaos, när det till äventyrs gäller, ingående övervägts betryggande åtgärder i nu berörda avseenden?»

I den mån interpellanten avser skärgårdsöarnas förbindelse med fastlandet vill jag erinra om att inom kommunikationsdepartementet nyligen genom särskilda sakkunniga verkställdes en utredning rörande skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. De sakkunniga ha avgivit betänkande och förslag i ämnet och ärendet är för närvarande föremål för fortsatt beredning inom departementet.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att frågan om åtgärder avseende att öka trafiksäkerheten å sådana färjor, å vilka lagen om tillsyn å fartyg icke är tillämplig, för närvarande dryftas inom regeringen.

Vid anläggandet av befästningar ägnas förbindelserna all uppmärksamhet. Vid avvägandet av vilka kommunikationsleder som ur militär synpunkt böra utföras har man att taga hänsyn icke endast till vad som är ekonomiskt och praktiskt möjligt utan även till vad som är taktiskt riktigt och lämpligt.

Ang. olyckan vid Armasjärvi. (Forts.)

Besvarandet av de framställda frågorna har fört mig något vid sidan av ämnet, olyckan vid Armasjärvi. Jag har ej kunnat ingå på varför eller hur den skett. Emellertid har jag velat besvara interpellationen redan innan dessa frågor slutligen utretts, för att därmed få tillfälle att giva uttryck åt den djupa sorg de svenska statsmakterna, försvarsväsendet, ja, hela folket känner inför katastrofen och den varma medkänsla vi hysa för de efterlevande; de hava bringat sitt land det tyngsta av alla offer, sina närmastes liv.

Herr Lindhagen: Till skillnad från den föregående interpellanten, som började med att enligt sed tacka för det lämnade svaret, må erinras, att jag — konstitutionellt och icke av ohövlighet — lagt bort detta, därför att interpellationsrätten är en oskriven lag i praxis. Det åligger således ett statsråd, när interpellationen blivit beviljad, att också besvara densamma. Som jag sagt här förut, skulle det, om jag vore statsråd, aldrig falla mig in, herr talman, att icke i riksdagen besvara en beviljad interpellation. Det vore en förbrytelse mot demokratiens helige ande, vilken enligt vår religion som bekant är den största av alla förbrytelser.

Men i sak ger jag i detta fall mitt erkännande åt det uttömmande svaret. Jag skall bara göra några randanmärkningar till det utlåtande, som han avgivit och som är av stor betydelse att svenska folket fått just från försvarsministern.

Där säges, att den förberedande utredningen om omständigheterna vid olyckan och dess orsaker först helt nyligen färdigställts av vederbörande myndigheter och att de beslutit hänskjuta frågan till prövning av domstol. Sådan prövning kan ju inte ifrågakomma, såvitt jag vet, annat än under form av ett åtal, och då är det förmodligen någon syndabock, som skall läggas till last eller också befrias från att läggas till last för det skedda. Jag skulle vilja vädja till chefen för försvarsdepartementet att inte så mycket belasta domstolarna i detta fall. Jag tror att vad som hänt är en olyckshändelse, till vilken flera faktorer i smått bidragit. Det vore alltså väl önskligt att det inte blir något straff för någon, som eventuellt skulle kunna anklagas. Men det är givet att man, som försvarsministern påvisat, inte har någon annan väg att gå än domstolsvägen för att utreda om eller i vad mån ett åtal måste anställas.

Den *första frågan*, som i interpellationen framställdes gällde, huruvida icke någon mer kompetent person borde ha fört befälet över en så pass stor truppstyrka, särskilt i ödebygder med primitiva färdvägar över land och vatten. Och denna fråga uppställde jag med anledning av de uppgifter, som jag fått genom tidningarna, där löjtnant Swahn kallades för fänrik. Han var emellertid löjtnant och besatt sålunda en större kompetens, formellt åtminstone, och det är ju värdefullt att få konstaterat, att truppen fördes av en person, som besatt tillräcklig kompetens. I svaret förklaras nu, att Swahn, emedan kompaniet under marschen blivit försenat, valde att låta färja förbandet över sjön i stället för att, vilket måhända ursprungligen varit avsikten, låta det marschera runt den — med den påföljd som vi veta. Jag vill då också till *lisa för löjtnant Swahns efterlevande* framhålla, att han är förtjänt av ett bättre bedömande än att utpekas indirekt såsom den verkliga anstiftaren till katastrofen. Och jag har i motiven till min interpellation skrivit på följande sätt: »Olyckan är nu en gång skedd. Det var då mänskligt att de omkomna fördes till sista vilan under gripande hedersbetygelser. Men därunder inträffade något som skorrade. I de officiella talen inför de 46 kistorna löpte som en röd tråd, att 'de döda fullbordat sitt värv med offervilja i fosterlandets tjänst'. Det förhöll sig icke på det sättet. Dödsskriken, som hördes på en halv mils avstånd,

Ang. olyckan vid Armasjärvi. (Forts.)

talade ett annat språk. *Den ende, som begick hjältedöden, var löjtnant Swahn. Han steg, efter allt att döma, stum in i förgängelsen av egen beslutsamhet.»*

Så ha vi *den andra frågan*, varför inte en planerad väg hade byggts runt sjön Armasjärvi, så att man kunde ha tagit den vägen. Nu ser man av interpellationssvaret, att det var vid en senare tidpunkt som det beslöts att bygga en väg runt sjön. Jag hade fått mina uppgifter från håll, som är intresserat och sakkunnigt på området, men det kan ju hända, att årtalen i denna vägfrågas historia icke blivit av mig korrekt återgivna. De små justeringar i min framställning, som här gjorts av försvarsministern, måste ju vara riktiga. Men detta spelar icke någon så stor roll. Det har ju i alla fall varit ifrågasatt att truppen, fastän vägen icke blivit färdigbyggd såsom det nu säges av brist på medel, skulle gå runt sjön. Sådant kan ju en trupp göra även i en vildmark, och den kanske därigenom rent av får en bättre utbildning. Jag vill sålunda inte alls betvivla att någonting sådant varit ifrågasatt. Men färjning ingick icke i varje fall i planen.

I *den tredje frågan* har jag uttalat, att den allmänna rättskänslan redan manifesterat sig för åtminstone timlig gottgörelse etc., såsom här nyss upplästes av det statsråd, som föredrog svaret i herr Skölds frånvaro. Vi fingo till vår tillfredsställelse veta, att det nyligen verkstälts en utredning om denna sak. Jag hoppas bara, att denna skall leda till praktiska resultat, inte genom att försöka utfinna syndabockar på det ena eller andra stället, något som givetvis att döma av den timida framställning, som präglar hela svaret, icke allvarligt ifrågasatts, utan genom att åstadkomma en sådan ordning — och här kommer jag även in på området för *den fjärde frågan* — att färjförbindelser över vattendragen bli vederbörligen ställda under kontroll och att färjorna äro av det slag, att de kunna anses vara sjövärdiga enligt teknikens krav. Även därvidlag få vi nu till vår tillfredsställelse veta, att det har igångsatts en utredning. Jag har fått ett brev från en expert i dessa frågor, en ingenjör från Skåne, vilket brev jag icke kunde hitta i dag. Han gav en hel rad med tekniska föreskrifter om hur färjor skola vara utrustade för att kunna anses vara sjövärdiga. Jag skrev till honom att jag skulle inlämna denna förteckning till försvarsdepartementet, och kanske jag också gjort det. Denna fråga har nu legat så länge, så jag glömt, hur det förhåller sig med den saken.

Vad alltså angår frågan om *ersättning åt de efterlevande* har nu i svaret lämnats den upplysningen att efterlevande till militär personal, som omkommit under tjänstgöring, har rätt till livränta och begravningshjälp enligt vissa grunder. Jag gissar att dessa grunder endast medgiva ersättningar, som äro mycket sparsamma. Då är det bara bra att de enskilda insamlingarna kunna öka ut den magra kaka, som i dessa fall kan lämnas. Men jag undrar, om inte i detta speciella fall, som väckt ett sådant uppseende, det skulle kunna förväntas, att regeringen tar i övervägande, i den mån det visar sig behöfligt efter en uppskattning av de belopp som utgå enligt lagen och genom de allmänna insamlingarna, att lämna något därutöver. Och detta har ställts i utsikt. Två civila personer omkommo även, vilkas anhöriga icke ha samma rätt som de övriga efterlevande. Beträffande dessa kommer försvarsministern att överväga lämpliga åtgärder att även hålla dem skadeslösa, för vilket de naturligtvis äro tacksamma.

Så ha vi slutligen *den fjärde frågan*, och vad den beträffar får jag verkligt erkänna, att jag bygger mina positiva påståenden på samtal som jag haft med militärer. Dessa ha ansett, att våra vattensystem vid kusterna och inom landet kräva uppmärksamhet på vattenvägarnas trafikmöjligheter. Och det frågas: vad är det exempelvis för nytta med dyrbara befästningar och arme-

Ang. olyckan vid Armasjärvi. (Forts.)

ringar ute vid haven, om öarna ej äro förbundna genom effektiva trafikförbindelser med fastlandet? Ha till förekommande av kaos, när det till äventyrs gäller, ingående övervägts betryggande åtgärder i nu berörda avseenden?

Jag har hört av militärer, att om det nu skulle utbryta krig, skulle det uppstå ett fullständigt kaos för de trupper, som ligga på vissa öar, om man inte skyndsamt hinner ordna med de kommunikationer, om vilka jag här talat.

Till sist slutade försvarsministern med ett behjärtansvärt uttalande, som vi nyss hörde uppläsas av statsrådet, och vari han ger »uttryck åt den djupa sorg de svenska statsmakterna, försvarsväsendet, ja, hela folket känner inför katastrofen och den varma medkänsla vi hysa för de efterlevande; de hava bringat sitt land det tyngsta av alla offer, sina närmastes liv». Där ha vi ett erkännande av min anmärkning emot det officiella prisandet av att dessa människor givit sina liv för fosterlandet, vilket de protesterat mot genom sina dödsskrin. Här har försvarsministern förståndigt sagt, att det är de efterlevande, som kunna sägas ha gjort offer genom att deras anhöriga gått bort.

Med dessa slutsatser vill jag nu tacka för *innehållet* i svaret på min interpellation.

Herr Larsson, Sam: Herr talman! Jag vill först livligt instämma i de uttryck för djup sorg och varm medkänsla, som den fruktansvärda katastrofen framkallat såväl hos interpellanten som hos statsrådet och med dem hos hela folket. Jag har emellertid begärt ordet för att säga ett par ord med anledning av den tredje av herr Lindhagens frågor, den som rör ersättning till de efterlevande, och jag har ansett mig böra göra det, emedan jag tillhör det ämbetsverk, som har att reglera dessa frågor. Den som läser herr Lindhagens interpellation måste ju få den uppfattningen, att staten inte alls på grund av några hittills gällande bestämmelser har skyldighet att ersätta efterlevande efter en sådan olyckshändelse som det här gäller. Herr Lindhagen förutsätter, att det skall framläggas en proposition om sådan ersättning och man måste, som sagt, ur hela hans framställning utläsa, att han utgått ifrån, att några nu gällande bestämmelser om sådan ersättning icke förefinnas.

Jag vill då emellertid erinra om, att ända sedan nära nog den tid i början på detta sekel, som herr Lindhagen så gärna talar om, har det funnits en förordning, nämligen av år 1909, om ersättning till dem som skadats på grund av militär tjänst och för efterlevande till dem, som dött på grund av sådana skador. Och den nu gällande författningen från år 1927 borde herr Lindhagen ha haft så mycket större anledning erinra sig, som han vid dess tillkomst avgav en utförlig motion på många sidor, vari han yrkade bestämmelser om längre gående understöd i olika avseenden. Själv deltog han mycket livligt och på ett mycket erkännansvärt sätt enligt mitt förmenande i den debatt, som föregick införandet av dessa bestämmelser.

Det kan icke vara riktigt att allmänheten bibringas den föreställningen, att staten inte alls sörjer för de personer, som skadats i dess tjänst. Det är klart, att när det allmänna medvetandet med rätta uppröres på grund av en så uppskakande olyckshändelse som denna, så sätter man i gång särskilda åtgärder för att bringa hjälp åt de efterlevande. Så har även i detta fall skett på ett mycket erkännansvärt sätt. Jag vill emellertid erinra om, att årligen dö här i landet ungefär 500 personer på grund av olycksfall i arbete, och många av dem under mycket mer upprörande förhållanden för deras efterlevande än vad det här i själva verket var fråga om. Av de vid Armasjärvi omkomna voro nämligen så långt jag har kunnat erfara icke mer än tre verkliga familjeförsörjare. De andra voro unga pojkar i 19-årsåldern, vilka i allmänhet hittills icke kunnat på något verksamt sätt bidra till sina familjers uppehälle. Men när döds-

Ang. olyckan vid Armasjärvi. (Forts.)

fallen efter olyckshändelser i arbetet inträffa, det ena efter det andra, är det ingen som tänker på några särskilda insamlingar eller påyrka att några särskilda åtgärder skola vidtagas för deras del. Och man bör dessutom komma ihåg, att det äriligen dör flera tusen människor, som icke ha någon försäkring alls, och där de efterlevande stå utan något som helst stöd.

Detta hoppas jag att kammaren icke uppfattar som något klander mot dem, som velat lämna hjälp i den situation som här inträffat. Det är endast en erinran om att det allmänna dock icke har stått och icke står så utan skyldighet att hjälpa, som man möjligen kan få ett intryck av om man läser herr Lindhagens interpellation. Jag skulle även tro, att ifråga om de bäge civila, som omkommo, måste lagen om försäkring för olycksfall i arbete gälla. De omkommo nämligen under sådant arbete, att det för dem medför ersättningsrätt efter grunder, som äro minst lika fördelaktiga som för militärer, som omkomma genom olyckshändelse. Detta har jag inte närmare undersökt, men jag förmodar, att det förhåller sig så.

Det är klart, som herr Lindhagen sade, att dessa grunder äro så utformade att det blir mycket sparsamt med understöden, och att de i upprörande fall och där hjälpen är särskilt påkallad mycket väl behöva utfyllas genom bidrag på annat sätt. Om jag inte är oriktigt underrättad, har det insamlats någonting på 130,000 eller 140,000 kronor, vilka, utöver de belopp, som de få genom statens försorg, skulle utgå till de efterlevande efter offren vid Armasjärvi. Jag skulle tro att detta kommer att ställa dessa efterlevande i en ekonomiskt sett förhållandevis mycket gynnad ställning. Därvid är naturligtvis icke sagt, att man på något vis kan med penningersättningar lindra den sorg eller lämna ersättning för de förluster, som de ungas bortgång medfört för dem som stå närmast sörjande.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det var ju värdefullt att höra den siste talaren, som kunde uttala sig med den sakkunskap som han besitter från sitt ämbetsverk, och hans framhållande av att penningersättningarna i detta fall bli tillräckliga.

Men så talar han också något om att det skulle jag ha vetat förut. Jag har ju väckt över tusen motioner, och inte kommer jag ihåg en motion från 1927, även om den till och med skulle vara förtjänstfull. Jag bockar mig för ett sådant erkännande, det förekommer så sällan nu för tiden! Men jag undrar, om mina yrkanden om högre ersättning också gingo igenom i riksdagen. Det be-
tvivlas, och det kunde den siste ärade talaren här också ha beklagat. Ett »förtjänstfullt» yrkande var det, men om det bifölls av majoriteten i kammaren, det veta vi inte alls.

Nu ha vi genom den samlade sakkunskapen av försvarsministern och den ämbetsman, som uppträtt ifrån vederbörande ämbetsverk, fått en fylligare uppfattning om denna sak. Jag för min del hade ingen annan kännedom om detta än vad som framgått av tidningspressen, och det var att de voro så illa därän, att det måste anlitas en allmän subskription för undsättning åt dessa människor.

Ordet lämnades till herr statsrådet och tillförordnade chefen för socialdepartementet **Bergquist**, som tillkännagivit, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens frågor angående det psykiatriska rättgångsväsendet utan sammanhang med åtal för brott och nu yttrade: Herr talman! Herr Lindhagen har till chefen för socialdepartementet framställt fyra frågor. I egenskap av tillförordnad chef för nämnda departement vill jag till svar därå anföra följande:

*Ang. det
psykiatriska
rättgångs-
väsendet.*

Ang. det psykiatriska rättegångsväsendet. (Forts.)

1) Den första frågan lyder:

Kan det förväntas, att statsrådet uppmärksammar det nya under medicinalstyrelsens hägn uppkomna psykiatriska rättegångsväsendet utan sammanhang med åtal för brott, varigenom på angivelser från institutioner av olika slag om befattningshavares tillräknelighet den angivna ålägges av styrelsen att låta undersöka sig hos en viss namngiven psykiatriker och därefter i det stora hela får utan rimliga appellmöjligheter sitt framtida öde lätteligen beseglat genom nämnda enstaka och ensidiga utlåtande?

Skyldighet för befattningshavare att underkasta sig läkarundersökning för att uträna förhandenvaron av sjukdom — av varje slag, således även sinnessjukdom — eller förekomsten av vanförhet, lyte eller nedsatt arbetsförmåga är, i den mån sådan skyldighet överhuvud förefinnes, rättsligen reglerad. Regeringen har givetvis sin uppmärksamhet riktad på hur författningsbestämmelserna i ämnet verka.

2) Den andra frågan är av följande lydelse:

Kan det förväntas något ingripande mot den under medicinalstyrelsens, dess psykiatriska avdelnings- och överinspektions hägn förekommande tillverkning i stor skala av s. k. straffriförklarade, vilka i stället bort ådömas ett lägre straff enligt 5 kap. 6 par. strafflagen i stället för att bortdömas till förvar såsom sinnessjuka på obegränsade tider och med ett obotligen besudlat rykte för all framtid?

Bedömandet av spörsmålet, huruvida en tilltalad skall anses vara berövad förståndets bruk — enligt 5 kap. 5 § strafflagen — eller allenast i saknad av förståndets fulla bruk — enligt 5 kap. 6 § strafflagen — tillkommer i sista hand vederbörande domstol.

Nu ifrågavarande spörsmål ävensom en mängd andra sådana på det område, vilket samtliga herr Lindhagens frågor angå, äro föremål för utredning inom den i slutet av år 1938 tillsatta strafflagberedningen. Ehuru beredningens arbete av sparsamhetsskäl inskränkts i fråga om andra arbetsområden, fortgår arbetet — genom beredningens ordförande, presidenten Schlyter, jämte sekreterare och fyra experter — såvitt angår utredning rörande ändring av gällande regler om sinnessundersökning i brottmål och om strafflagens tillräknelighetsbestämmelser ävensom beträffande förberedande utredning rörande frågorna om vård av sinnessjuka brottslingar och om samhällets skilda reaktionsformer mot andra brottslingar, som lida av rubbad själsverksamhet.

3) Frågan nr 3 lyder:

Kan det förväntas, att statsrådet — i anledning av sinnessjuknämndens nyligen inkomna framställning om ändrad arbetsordning på grund av hopade göromål — intresserar sig i rättvisans och humanitetens intresse för den omorganisation i sammansättning och tillvägagångssätt av nämnden, som under senare år utförligt förordats även i riksdagen?

I skrivelse den 19 november 1940 har sinnessjuknämnden med hänsyn till att nämndens arbetsbörda blivit alltmer betungande framlagt förslag till vissa ändringar i sinnessjuklagen. Skrivelsen är för närvarande föremål för remissbehandling. Vid det slutliga ståndpunktstagandet till vad som förekommit i det ärendet komma givetvis de olika spörsmål, som därmed stå i nära samband, att upptagas till övervägande. Jag vill emellertid redan nu omnämna, att någon ändring av sinnessjuknämndens sammansättning icke har blivit ifrågasatt.

4) Den fjärde frågan har denna lydelse:

Kan det förväntas, att under nämndens funktion i nuvarande gestalt *dels* ej må förmenas en patient rätt till biträde vid nämndens förhandlingar såsom i ett par fall medgivits men sedan av nämnden uppgivits och *dels* sekretessen över

Ang. det psykiatriska rättegångsväsendet. (Forts.)

»anamnesen», en enstaka psykiatrikers okontrollerade dödsdom över patientens människovärde, samt journalen och andra väsentliga hemligstämplade handlingar upphäves eller åtminstone ställes till förfogande för ett rättsbiträde?

Framställning till sinnessjuknämnden om tillstånd för patients »biträde» att inför sittande nämnd föra sin klients talan har framställts i allenast fyra fall; i tre av dessa har framställningen bifallits.

Rörande sekretess i fråga om »anamnesen», journaler och andra handlingar, som höra till ärenden av ifrågavarande slag, finnas noggranna bestämmelser i den så sent som år 1937 tillkomna lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar. Ärenden angående sjukvård behandlas där närmast i 14 §. Enligt denna paragraf få sådana handlingar utlämnas under vissa förutsättningar, huvudsakligen gående ut därpå, att missbruk av handlingarna ej skall ske.

Herr Lindhagen: Herr talman! Detta svar var ju betydligt magrare än det, som bestods den förra frågan. Det håller sig på ytan av tingen och går icke till de stora bakgrunderna, som äro fördolda för allmänheten.

Jag vill nu bara fästa uppmärksamheten på svarets senaste del. Herr statsrådet förklarade, att av inkomna framställningar om tillstånd för patienter att inför sinnessjuknämnden anlita rättsbiträde hade tre bifallits, men en hade avslagits. Men nog förstår väl statsrådet, såsom jurist och domare och statsråd, att det här är fråga om en allmän rätt utan några speciella tillstånd av en sinnessjuknämnd, bestående av icke jurister så när som på en.

I detta fall liksom i andra bör det stå i lagen att de, över vars öden skall dömas, hava likaväl som åtalade inför domstol alltid rätt att låta sin talan föras av biträden.

Det var verkligen en kapitulation, som jag inte väntat från regeringsbanken, att man skall inlåta sig på sådana privilegier för sinnessjuknämnden.

Jag har upplevat dessa saker, vilket den siste talaren icke gjort, under en lång följd av år och jag har kunnat hjälpa mången ifrån psykiatriska sjukhus i kamp mot psykiatrin med stöd av domstols utslag. Och jag har exempelvis med min domareerfarenhet — givetvis kostnadsfritt — biträtt till frigörande av två damer, som varit internerade, den ena på det gamla Solnahemmet och den andra på Beckomberga, och som i fullaste kraft nu leva ett oberoende liv bland barn, vänner och för sig själva, som vanliga människor, fastän psykiatrin förklarat, att de icke fingo släppas lösa. Det var genom två domstolsutslag, det ena av en enhällig Göta hovrätt och det andra av Stockholms rådhusrätt. Detta som sagt bara exempel. I mina tidigare till justitiembudsmannen ingivna skrifter i ämnet återfinnas värdefullare exempel.

Emellertid, herr talman, dessa frågor, som här upptagits, äro sekundära frågor mot bakgrunden av det frågekomplex, som jag tillät mig i första hand framställa till chefen för justitiedepartementet. Och alla de förhoppningar, som nu uttalats från statsrådet, äro förfärligt svaga emot vad de borde vara. Man kan, herr talman, inte intränga i de andra frågorna utan samband med besked beträffande de åtta frågorna till justitieministern, vilka äro de grundläggande.

Nu har inte chefen för justitiedepartementet givit något besked, men jag har indirekt genom statsrådet Bergquist fått veta, att han inte bryr sig om att svara på de frågor, som jag framställt till den förre. Det gör han en konst i helt enkelt — en justitieminister, som skall följa lagarna, herr talman! Och inte är han här heller för att avlyssna, vad det andra statsrådet säger på hans vägnar. Jag skall därför, herr talman, be att få åberopa en grundlagsbestämmelse om att ledamot får fritt yttra sig till protokollet om varje förekommande fråga och om lagligheten av allt, som i kammaren förekommer. Och

Ang. det psykiatriska rättegångsväsendet. (Forts.)
det är olagligt att inte justitieministern besvarat detta, ehuru han vet att det hänger samman med en annan, underordnad fråga, som besvarats av statsrådet Bergquist. Det får inte vara någon sådan rättsskipning i landet!

Jag begärde nämligen statsrådets och chefen för justitiedepartementet svar på följande frågor:

1) Varför har i statsrådets departement infrusit 1938 års statsrevisorers ingående och enhälliga kritik av den ur laga rättegångsordning lösligt utbrutna och alltmer florerande psykiatriska rättegångsordningen?

2) Har statsrådet ej bemärkt, att 1939 års riksdag på statsutskottets enhälliga tillstyrkan i skrivelse till Konungen reservationslöst gjort denna revisorernas kritik till sin egen? — Detta gäller endast den sista frågan.

3) Synes ej statsrådet beaktansvärt att, såsom revisorerna särskilt betonat, vid undersökningsstället på Långholmen för konstaterande av sinnessjukdom hos för brott tilltalade endast 3.6 procent förklarats friska, under det att på övriga undersökningsställen antalet friskförklarade utgjort ett betydande större antal i vissa fall omkring 26 procent av de undersökta? — Med andra ord, menade revisorerna, vilka justitiemord på människors själar ha inte begåtts på det där stället!

4) Kan det förväntas, att de av statsrevisorerna och riksdagen befarade samt av en obetänksam rättsordning i förenämnda och även andra undersökningsställen i oträngt mål vållade sinnessjukförklaringar i högsta instans väcka uppmärksamhet på oundgängligheten av en revolution i den tillåtna psykiatriska rättsordningen genom att återföra dess förlugenhets väsentligen tillbaka till laga borgerlig rättegångsordning?

5) Kan det förväntas, att bland de synpunkter, som böra beaktas vid varje omgestaltning av det rättspsykiatriska undersökningsväsendets problem i all synnerhet tages fasta vid revisorernas och riksdagens bestämda erinran, att »därvid ej bör förbises den personkänedom och allmänna erfarenhet, som lek-männen representera och synes äga ett väsentligt praktiskt värde även vid behandlingen av tillräknelighetsfrågor»?

6) Kan det förväntas, dels att, såsom statsrevisorerna och riksdagen påkallat, det rättspsykiatriska undersökningsväsendet ej får motverka, att praxis i tillräknelighetsfrågor utbildas genom domstolarnas obundna avgöranden och dels att sålunda genom lag stävjas en jämväl av revisorerna och riksdagen anmärkt växande benägenhet hos domstolarna att skjuta ansvaret i tillräknelighetsfrågan till medicinalstyrelsen, »vars avgöranden», såsom det yttrats, »icke skedde med stöd av gjorda iakttagelser och vars förklaringar över ämnet i hela dess vidd av 1938 års statsutskott funnits i flera hänseenden otillfredsställande»?

7) Är ej statsrådet benäget ansluta sig till statsutskottets yttrande, att ifrågasvarande spørsmål är »en samhällsangelägenhet av största vikt» och att »de rättspsykiatriska undersökningarna ur rättsskipningens synpunkt måste ske under former, som garantera grundlighet och sakkunskap, samtidigt som de ske utan onödig frihetsinskränkning och annan olägenhet för den tilltattade»? — Det är statsrevisorerna, statsutskottet och riksdagen, som tala, icke jag.

8) Föreligger förhoppning att *dels*, såsom revisorerna även förordat, beaktas riksdagens förhandlingar i ämnet, vilka ägt rum 1937, 1938 och 1939 motionsvis och interpellationsvis och *dels* de av Stockholms rådhusrätts första avdelning för förmynderskapsärenden genom mig som dess ordförande till justitiombudsmannen avgivna tre avhandlingar i problemet »vetenskapen och psykiatrin» med sexton yrkanden om revision av den hävdvunna psykiatriska rättegångsordningen, som lösligt och laglöst utbrutits ur laga rättegångsordning,

Ang. det psykiatriska rättegångsväsendet. (Forts.)

vilka senare petitionsvis ingivits även i justitiedepartementet till Konungen och av förre justitieministern utlovats prövning, men fortfarande ligga infrusna i departementet?

Nu framhölls det av statsrådet, att det förberedes en utredning. Ja, den här frågan har ju legat så länge, och jag skall säga herr statsrådet, att när jag vid ett föregående tillfälle interPELLERADE på en gång statsrådet Westman och statsrådet Möller, förklarade Möller anspråkslöst och förmodligen riktigt, att han inte var insatt i frågan. Sedan sade han ingenting vidare, och statsrådet Westman yttrade egentligen ingenting alls.

Här sitter nu en kriminalkommitté i justitiedepartementet med alla möjliga ärenden hopade, vilket gör att det blir longörer i oändlighet för brådskande frågors avgörande. Ofta har jag hört både i departementet och annorledes klagomål över en sådan ordning.

Nu lär det som sagt vara en ny undersökning igångsatt, men hur går den till? Jag hörde häromdagen av chefen för medicinalstyrelsen, att det uppsatts en promemoria, enligt vilken man ställer frågor till en del psykiatrici om vad de tycka. Är det en riktig början? Är det ej det mest raffinerade att skymma undan det bistra allvaret samt komma ifrån och neutralisera. Varför kan man inte lika gärna bilda en kommitté och sätta in mig i den? Nej, det vågar man icke. Jag säger nu detta bara som ett exempel — det finns ju ännu mer förträffliga människor att sätta dit. Men den, som sysslat med denna sak, bör väl ha något mer att säga än andra. Nej, jag känner dig, vackra mask!

Denna fråga kommer att segra genom tiderna, och allmänheten kommer slutligen att föra den till seger. Nu ha vi just fallet grevinnan Lewenhaupt, en gränslös skandal, herr talman!

Herr statsrådet och tillförordnade chefen för socialdepartementet **Bergquist**, som förklarat sig hava för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Lindhagens interpellation angående inrättandet av ett särskilt hälsovårdsdepartement m. m., erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr Lindhagen har med kammarens tillstånd interPELLERAT cheferna för social- och ecklesiastikdepartementen rörande följande två spörsmål:

1. Är ej inrättandet av ett särskilt *hälsovårdsdepartement för främjande av andlig och kroppslig hälsa* av synnerlig vikt för landet?
2. Kan även aktuellt intresse för denna angelägenhet vara att påräkna från regeringsmakten?

I egenskap av tillförordnad chef för socialdepartementet vill jag till svar därå anföra:

I motiveringen till interpellationen framhålles det nära sambandet mellan andlig och kroppslig hälsa. Detta samband vore enligt interpellanten så starkt, att åtgärder, syftande till ökad fysisk hälsa, borde nära samordnas med exempelvis det statsunderstödda och enskilda bildningsarbetet. Samordnandet borde lämpligast ske på så sätt, att ett hälsovårdsdepartement för andlig och kroppslig hälsa skapades.

Jag kan icke dela den uppfattningen, att det vore ändamålsenligt att sammanföra frågor, som röra den andliga vården, och frågor angående den fysiska folkhälsan till handläggning inom ett och samma departement.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att frågan om inrättandet av ett hälsovårdsdepartement var föremål för övervägande vid 1938 års riksdag. Då hade två likalydande motioner (I: 74 och II: 150) väckts, vari föreslagits, att en utredning skulle företagas rörande en lämplig utbrytning av hälso- och

Ang. inrättande av ett hälsovårdsdepartement m. m.

Ang. inrättande av ett hälsovårdsdepartement m. m. (Forts.)
sjukvårdsärenden företrädesvis från socialdepartementet men i viss utsträckning även från andra departement.

Konstitutionsutskottet invände i sitt utlåtande nr 7 bland annat, att man vid genomförandet av 1919 års departementalreform utgått från att hälso- och sjukvårdsärenden skulle ingå i det departement, som hade att handlägga de sociala ärendena i egentlig mening, samt uttalade också såsom sin åsikt, att de förra ärendena stode i ett så intimt samband med och i ett så nära växelförhållande till de senare, att skälen mot ärendenas uppdelning på två skilda departement bleve övervägande.

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen. Då riksdagen så nyligen tagit ställning till inrättandet av ett hälsovårdsdepartement, anser jag mig sakna anledning att för närvarande på nytt upptaga frågan till prövning.

Herr Lindhagen: Det förefaller mig, att svaret är skrivet av statsrådet Möller, ty det har stått i ingressen i det mig på förhand tillställda svaret, att jag interPELLERAT »chefen för ecklesiastikdepartementet och mig», och det sista avser tydligen Möller. Det är alltså Möller, som nu för talan. Jag hoppas att, om statsrådet Bergquist får mera hand om dessa ärenden, han med sin vidare juridiska kunskap skall kunna föra alla dessa frågor framåt.

Varför kunna inte statsråden Bergquist och Westman byta plats, så att vi få åtminstone en person med juridisk examen och domstolserfarenhet till justitieminister, särskilt nu, då den stora rättegångsreformen kommer före? Inte går det an att dela upp det så; bara för att en bondeförbundare skall få en plats sätter man honom på justitieministerns oerhört juridiska post! Det är ju rena partipolitiken i fåvitsko. Herr Westman är en förfärligt trevlig karl, men inte är han jurist.

Den store genombrottsmannen, när det gäller hälsovården, är Hippokrates, och därför heter det, så snart någon vill komma till hälsa: Tillbaka till Hippokrates, och: en sund själ i en sund kropp. De äro nämligen ett, som de äro hos herr talmannen och mig. Vi ha båda kropp och själ förenade inom oss. Inte kunna vi dela upp dem, såsom det här föreslås av departementschefen, så att själen sitter där och kroppen där borta! Det är så dumt, så att man inte kan tänka sig värre.

Man hyser emellertid inte på högre ort den uppfattningen, att det vore ändamålsenligt att sammanföra frågor rörande den andliga vården och frågor som angå den fysiska folkhälsan till handläggning i ett och samma departement, och så återopas riksdagens uttalande och konstitutionsutskottets uttalande. Men konstitutionsutskottet säger nej till omvälvningar. Det står i grundlagen, att man icke skall göra någon rubbning, som icke är av tvingande nöd påkallad. Inte är konstitutionsutskottet någon auktoritet att återropa, då utskottet och riksdagen efter utskottet sagt att anden och kroppen icke höra ihop, ty det göra de.

Det återopas att det ligger så nära till hands att slå ihop socialdepartementet med det här hälsovårdsdepartementet. Men hur är det med den saken? Socialdepartementet är ett departement, som sysslar med materiella frågor: arbetslöshet, semester och alla dessa viktiga saker, om vilka statsrådet Möller inlägger en synnerlig förtjänst. Men statsrådet Möller har ju själv erkänt här från denna plats för ett par år sedan, att han icke förstår den psykiatriska hälsovårdsfrågan, och det är hans rättighet att icke förstå den, då han har så mycket annat att syssla med. Men därför är det ju också nödvändigt, att dessa frågor ryckas bort från ett departement, som mest är inställt på alla våra materiella besvärligheter och vars tjänstemän äro inriktade just på detta, medan den andliga och kroppsliga hälsovården är sönderplottrad på olika de-

Ang. inrättande av ett hälsovårdsdepartement m. m. (Forts.)
partement och understyrelser. Då bör man väl hellre laga att dessa ärenden sammanföras till ett enhetligt departement, ty individens hälsa är en grundval för samhället, och hälsan består i första rummet i andlig hälsa; den kroppsliga följer därefter.

Det är många som tagit upp denna fråga i riksdagen, men då har det suttit ett utskott, som icke varit intresserat, och riksdagen följer utskottet, därför att utskottet är den förnämste läromästaren. Så stå vi där igen och få komma tillbaka under århundraden, innan man i detta tröga land kan komma fram till en verklig reform, som går till grunden med saken.

Herr talman, anden är det enda som gör levande. Den gör även kroppen levande, och därav följer väl, att själens vård och kroppens höra ihop. Men en reform förhindras av den snöda partipolitiken och departementsfördelningen. Jag har funderat, herr talman, då det nu sitter en samlingsregering, på att gå in som medlem i alla partier för att i min mån hjälpa till att göra dem alla till samlingspartier, men jag vet icke om jag vågar, ty det är naturligtvis ett vägstycke. Jag är inte säker på hur det går; Gud vet hur det kommer att bli. Herr talman, jag är *kolossalt missnöjd* med svaret.

Vid punktvis skedd föredragning av andra särskilda utskottets utlåtande nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag dels om anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, dels ock i fråga om vissa allmänna spörsmål, som beröra riksstaten och tilläggsstat I för samma budgetår, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 102, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag dels om anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I för budgetåret 1940/41, dels ock i fråga om vissa allmänna spörsmål, som beröra riksstaten och tilläggsstat I för samma budgetår.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3.21 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.